

[אוצר החכמה]

באמת נכסי הנותן הן. אך אם הטעם דאין צהן איסור חורה הוא משום דאין הריבית קלוזה, א"כ גם לצד זה אין הם נכסי הנותן רק נכסי המקבל, וא"כ יהיו פטורים מן הבכורה, ודו"ק.

סימן מ"ז

ערב להלוואה בריבית דנכרי

[אוצר החכמה]

א

בגמ' דף ע"א, ת"ר אל תקח מאתו נשך ותריבית אבל אחת נעשה לו ערב ערב למאן וכו' אלא לנכרי וכיון דדיני דנכרי דאזיל בתר ערבא איהו ניהו דקא שקיל מיני ריביתא אמר רב שטח שקיבל עליו לדון בדיני ישראל וכו'. ופרש"י, לדון בדיני ישראל יתבע מן הלואה תחילה וכשלא ימצא אללו יגבה מן הערב והשתא אין הערב ליה מתחילה הלכך כי פרע לנכרי הוה שטחא הוא דאחסי' לנכרי ומאי דמוחץ ל' שקיל מיני'. וכתב ע"ז הרשב"א, וכן פירשו המפרשים שראיתי.

והוסיף עוד הרשב"א, ונמצא לפי פירושם דכל שנעשה הישראל קבלן לנכרי המלוה אסור. והיינו, דרש"י פ' דלרץ לקבל עליו שלא יוכל לתבוע מהערב תחילה אלא רק מן הלואה, וכדן ערב סתם, אך אם יקבל עליו שיהא דינו כקבלן שיכול לתבוע ממנו שירצה תחילה ה"ז אסור. [ומשמע מדברי הרשב"א, דרש"י למד כן משום דס"ל

דכן הוא דינא של נכרים, דערב סתם הרי הוא כקבלן, וזה הרי מבואר להדיא דכל שלא קיבל עליו לדון בדיני ישראל אסור. וע"ז נחלק הרשב"א, דדן הנכרים ה' ערב שלוף דון, שאין נפרעין אלא מן הערב ולא מן הלואה, וע"ז קאמר בגמ' דאסור, אך בקיבל עליו להיות כקבלן דידן שנפרע המלוה ממנו שירצה אין איסור. אך לשון רש"י ב"ה והא כיון, דנכרי אינו תובע אלא את הערב, הרי דגם הוא סובר בהרשב"א דערב דנכרים הוא ערב שלוף דון, וכמו שדייק כן בחי' הר"ן, ואעפ"כ הוא סובר דאין הימר בקבלן אלא רק בערב דידן. וכן הביא הרשב"א מהראב"ד, דס"ל דערב דנכרים הוא ערב שלוף דון, ואעפ"כ ס"ל להלכה כרש"י דקבלן נמי אסור, ע"ש].

ונחלק ע"ז הרשב"א מכת כו"כ קושיות, וגם תמה ע"ז מסברא. וז"ל, ומ"מ לא יחא לי דא"כ אף כשיקבל לדון בדיני ישראל אמאי שרי דהא אי לא משכח לאתפרעא מלוה חוזר הוא על הערב וחוזר הערב ונוטל מן הלואה נמצא דישראל קא שקיל ריביתא, מאי קאמרת סוף סוף לא על הערב נתרצה אלא על המלוה וכשהערב פורע וחוזר וגובה מן הלואה אינו כנוטל ממנו רבית אלא מה שנתרצה עליו ופרע מחמתו לנכרי המלוה, והילכך בקבלן נמי לא על הקבלן נתרצה אלא על הלואה אלא שיש לו לגבות בין מזה בין מזה וכו'. וכונתו, דנעצט קבלן הוא כערב, אלא שהתנו שיכול לגבות ממנו תחילה. אך עכש החוב הוא חוב של הלואה למלוה, והקבלן קיבל עליו אחריות לפרוע אם לא ישלם הלואה, וכל הריבית שנכאן היא שנתרצה חובו של הלואה למלוה, ולא שיש חוב שחייב הלואה לקבלן שהוא מתרצה.

וב"ה בתשו' הרשב"א (המיוחסות סי' רכ"ג) שהביא הב"י. דאפילו קבלן ישנו בכלל ערב דממני וכו' דהא עיקר אסמכתא דמלוה על ליה הוא אלא דתנאי הוא דאחתי

דאי צעי מצי לאיפרועי מיני' דקבלן כל מה שהוא מתרצה על הלואה וכו'.

ובדעת רש"י ז"ל, דהוא חולק ע"ז, וסובר דקבלן שאני בעיקר דינו מערב רגיל, ולא רק חילוק בסדר הגבי'. דערב רגיל הוא רק אחראי לפרוע את חובו של הלואה למלוה, אך קבלן נחשב כמו שהוא ליה מהמלוה והלואה ללווה, והלואה חייב לקבלן, ואסור שיהא ריבית בחוב זה. וכן הביין הרשב"א את דעת רש"י, ולכן הק' על רש"י דא"כ קבלן עובר בכל הלאוין כמלוה ולוה ועדים, שהרי הוא גם ליה וגם מלוה, ולא נזכר כן בדברי אב"י (לקמן עה:).

[ויש להעיר, דתקשי נמי להרשב"א, אמאי לא אמר אב"י דערב שלוף דון עובר בכלום, דכזה הרי מודה הרשב"א דדיינין ל' כלוה ומלוה. ואם נימא דלא משכ"ל ערב שלוף דון בדיניו אלא"כ נשא ונתן ביד, וכהא דאמר' בב"ב דף קע"ד ע"א, א"כ י"ל דהא פשיטא דעובר בכלון דיש כאן ב' מעשים נפרדים. וקו' הרשב"א הימה דוקא בקבלן, שלא נז"כ ביד ואין כאן כ"א הלואה מלוה למלוה ואעפ"כ עובר הקבלן בכלום. אך בשו"ע (קכ"ט כ') מצויר לכאור', דמשכ"ל ערב שלוף דון אף אם לא נז"כ ביד, ע"ש].

והנה בשו"ע סי' קכ"ט סי"ד מצויר, דיכול המלוה להתנות שיכול לתבוע את הערב תחילה. אך למש"נ בדעת רש"י הרי אפי' אם התנה כן אין דינו כקבלן אלא כערב, רק שיש למלוה זכות לתבוע את הערב תחילה. ונפ"מ למש"כ הרמ"א שם בסט"ו, דיכול לתבוע את הקבלן אפי' אם הלואה טוען פרעתי, משא"כ בערב דאם טען הלואה פרעתי נפטר הערב, וי"ח דאף בקבלן פטור, ע"י ש"ך סע"ק ל"ב]. וה"ט, דערב הוא רק אחראי לפרוע חובו של לוה, ואם הלואה טוען פרעתי ופטור מן החוב א"א לחייב את הערב, ואפי' שהתנה שיכול לתבוע ממנו תחילה. אך קבלן חשוב שהוא עצמו לוה, ואפי' שהלואה טוען פרעתי מ"מ הקבלן אינו יודע אם אכן פרע, והו"ל א"י אם פרעתיך וחי"ב.

וכן נפ"מ למש"כ הפ"ח סי' קל"א סע"ק ג' בשם החכ"י (סי' נ"א), היבא דהמלוה הרויח ללווה את זמן ההלוואה בלי דעת הערב. דאם הוא ערב סתם י"א דנפטר מערבותו, דהיתה כאן הלוואה חדשה ועלי' אין הוא ערב. אך קבלן לא נפטר ע"ז, דהרי הוא כלוה עצמו ולא נפטר מחובו הראשון עד שישלם, ע"ש. ואפי' בערב שהתנה המלוה שיכול לתבוע ממנו תחילה, מ"מ כל שהוא ערב ולא קבלן לא יהא דינו כלוה עצמו ונפטר.

וב"ז הוא רק לדעת רש"י, אך להרשב"א לכאור' אין כלל חילוק בין ערב לקבלן, ולא יהיו כל הנפ"מ הנ"ל. דקבלן זהו ערב שקיבל ע"ע שיגבו ממנו תחילה, ואין חילוק אם אמר לשון קבלן או שאמר לשון ערב רק שקיבל ע"ע שיכול לתבוע ממנו תחילה, ודו"ק.

ובעצה"ת (שמ"ו ח"ד סי') ס"ל כרש"י, דאסור להיות ערב קבלן להלוואה שהלואה נכרי בריבית לישראל.

וכתב שם בסו"ד, ומסתברא דאי לימי' ערב אלא קבלן אעפ"כ אם קבל עליו שלא לתבוע תחילה מהי ושרי. ומאי דס"ד לאסור הוא עפ"י הנ"ל, דקבלן הוא בעצם כמלוה ולוה, ואפי' שקיבל עליו המלוה שלא לתבוע תחילה מ"מ לא פקע מיני' שם קבלן, [וכמו דלא נעשה קבלן ע"י תנאי שיכול לתבוע תחילה מהערב], וא"כ יהא אסור. ובאמת נר"ץ ליתן טעם, למה ס"ל לבעה"ט דשרי בכה"ג, וז"ע.

שלא יוכל לחבוע מן הערב קודם שיחבוע את הלווה. אך ו"א, דהרי הראב"ד ס"ל כרש"י דבמלוה נכרי אסור להיות ערב קבלן, ואיך אפשר שבמלוה ישראל יהא מותר קבלן. אלא דפירושו כמש"כ בחי' רע"א, דכיון דהמלוה ישראל הרי מן הדין אין הוא יכול לחבוע מן הערב מחילה, [דמה"ט ס"ל לחוס' בסוד"ה כגון דא"ל להתנות כלל], רק שיש למלוה טענה שאין הוא יכול לפרוע מן הלווה כיון שהוא דוחה אצל הערב כדין נכרים, וממילא יכול הוא לחבוע מן הערב. אבל כשקצב עליו נכרי הלווה שלא לדחותו, ממילא בטלה טענת המלוה, והדר דינא דבדינו אין נפרעין מן הערב מחילה. אך אם אינו ערב כ"א קבלן, דאף בדינו יכול הוא לחבוע אותו מחילה, בודאי הראב"ד מודה דאסורין.

וצ"ל, בדעת הר"ן, דס"ל דבדאי חלוק קבלן מערב, דהקבלן חסוד כלוה מן המלוה, ואית צ"י לכל הגפ"מ שמכרו לעיל. רק דבזה נחלק עם רש"י, דלרש"י הוא לוה ומלוה, שוה מן המלוה והלוה ללוה, ונע"י ט"ו (ק"ע ז'), דהאיסור הוא דוקא על הד' דשילם לבסוף את הערבות, והיינו דרק על ד' זה הוא לוה ומלוה, ודו"ק. וכ"ה להדיא בתשו' הראב"ד בביאור דברי רש"י, דכשהכותי גובה ממנו איגלאי מילתא למפרע דעליו נחרבה ולא על הלווה. ומיהו, הראב"ד כתב שם דה"מ אם פרע הלווה קודם הזמן והקבלן בזמן, ע"ש וי"ע. ואילו להר"ן הוא לוה ואינו מלוה, ומיבזיז של הלווה לערב אינו כדין לוה אלא רק להחזיר לו מה שפרע למלוה, בזה הוא פטר אותו מחיובו למלוה, ולכן אין בזה איסור ריבית. [ועט"ז סע"ק ג' גבי ע"ק, דאין על שמעון שם מלוה לגבי ראובן אלא שניהם יש עליהם שם לוה נגד לוי].

ג

והרמ"א בד"מ (ק"ע א') כתב, דמדברי הב"י נראה דהיכא דאסור לו להיות ערב ה"ז אסור דאורייתא, ואם נעשה ערב ונטל מן הלווה טפי מן הקרן ה"ז ר"ק ויוצאה בדיינים. [וכשהוא קבלן, שנחלקו רש"י והרשב"א, בזה כתב הב"י דמספק לא מפקינן ממנו מהערב, דספק ר"ק אינה יוצאה בדיינים]. והרמ"א חולק ע"י, דודאי לא גרע מא"ר דאין מוציאין, ודייק כן מלשון הטור בזה שנחלק על הר"י קרקחא, עי"ש.

ובפשטות משמע, דאפי' בערב שלוק דין אין זה ר"ק כ"א א"ר, ודברי הר"י קרקחא הן אפי' בכה"ג. [ובדוחק י"ל, דמש"כ הרמ"א דאף אי לא היו ספק אין מוציאין ממנו, ר"ל דאפי' אם כו"ע היו סוברים כרש"י דקבלן אסור, מ"מ לא היו אלא א"ר. אך בערב שלוק דין הוא מודה דהוא ר"ק, ודו"ק]. וכ"כ הב"ח להדיא, דאפי' בערב שלוק דין ס"ל להר"י קרקחא דמדינא אין בזה משום ריבית רק דמיחוי כריבית. [נע"י ט"ו סוף סע"ק א' ובש"ך סע"ק ז', דודאי סוגיית הגמ' משמע דאסור מדאורייתא. ובסע"ק ז' כתב הט"ו, דאף הר"י קרקחא מודה דהוא אסור דאורייתא, אלא דהו' ד' אי' בריבית, ולכן הוא מחיר דיעבד, עי"ש].

וגדולה מזו מלאנו בדברי העיטור (אות ע' עסקא וחוב) שהביאנו בזה"ל והב"י. וז"ל, מסתבר דגמרינן מינה ישראל שוה מעות מן הגוי צריכה ישראל נעשה לו ערב דבין בדינו בין בדיניהם כי קא שקיל רביחא גוי הוא קא שקיל רביחא מישראל ולא מיסתר ערבות אלא בגוי הלוה מישראל בדיניהם עיקר האחריות על הערב

והטור (סי' ק"ע) כתב, וכחז ה"ר יצחק קרקחא ונראה למורי היכא דלא קצב עליו שלא לחבוע לערב מחילה ונעשה לו ערב ופרע בשבילו צריך לשלם לו כל ההפסד דדוקא לבחילה הוא דאסור אבל דיעבד ישלם לו כל ההפסד כיון דמחמתיה קא פסיד ע"כ. והטור חולק, דכיון שיש לו ד' איסור למה נחייבנו לפרוע באיסור, ולא נאמר לו מן רבית. וכחז הש"ך (סע"ק ז') ונלפע"ד דהר"י קרקח"א גופי' לא הקיל בזה אלא בערב קבלן אבל לא בערב שלוק דין.

ונראה לבר דבריו, דס"ל למהר"י קרקחא בדעת הראב"ד, דבערב קבלן אין הוא לוה ומלוה, ולכן צ"ל מותר מן הדין. אלא דמ"מ מדרבנן אסור דמיחוי כריבית, כמו שהערב הלווה מנה ונפרע ממנו ק"כ, ולכן אסור כן לבחילה, אך לא בדיעבד שכבר נעשה ערב ושילם עבורו החוב, ודו"ק.

ואולי זהו גם הביאור בדברי בעה"מ, דקבלן שהתנה שיפרעו מחילה מן הלווה שרי. דס"ל דאף בקבלן אינו אסור מדינא רק דמיחוי כריבית, והיכא דהתנה שיפרעו מחילה מן הלווה מו' לא מיחוי כריבית, ודו"ק. [ויש להסתפק, בערב שהתנה שיוכלו לחבוע גם ממנו מחילה, אם מותר או שאסור כדין קבלן, וי"ע].

ב

115957

והרשב"א והראשונים הביאו מהתוספתא (פ"ח ה"ח), דמותר לישראל להיות ערב להלוואה שהלוה ישראל לנכרי צריבית. וכן ביארו את הירושלמי בכתובות (פ"ט ה"ח), דבכה"ג נפרעים שלא בפניו, אם אין לנכרי הלווה לשלם ובה ישראל המלוה לגבות מן הערב והוא אינו כאן, דאם נמחין עד שישוב יהא לו הפסד דהריבית אוכלת בנה. [ולא כמו שביאר בעל העיטור, דאירי במלוה גוי].

וכתב בחי' הר"ן, ומיהו דדוקא ערב גרידא אבל קבלן אסור שנמאץ ממנו של מלוה מתרבה אצל קבלן ואסור. והביאו הגמ"י. ואף דס"ל להר"ן כהרשב"א, דהיכא דהמלוה נכרי שרי להיות ערב קבלן, מ"מ כאן פשיטא לי' לאסור בקבלן, כיון דהמלוה הוא ישראל. וכן פשיטא לי' להש"ך (ק"ע ג'), עי"ש.

וצ"ל ע"כ, דס"ל להר"ן דקבלן חסוד כלוה מהלוה, ולא רק אחראי לפרוע את חובו של הלווה, דאם אין הוא לוה אין כאן ריבית, דהנכרי הלווה מחייב ריבית למלוה והערב אחראי לפרוע חוב זה. וז"ע, דאם ס"ל להר"ן כהרשב"א, א"כ צ"ל דס"ל דקבלן אינו לוה ומלוה וכנ"ל, ואמאי אסר בכה"ג.

והרשב"א בתשו' הנ"ל כתב להדיא, ומעתה אפי' הכותי שווה מישראל צריבית ונעשה לו ישראל ערב או קבלן מותר דאין הריבית מתרבה על הערב ועל הקבלן אלא על הלווה וכו'. וחולק על הר"ן בזה. [ומימה על הש"ך, שהביא דברי הר"ן בסתם ולא הזכיר דהרשב"א חולק בזה, וכבר העיר בזה בחי' רע"א].

[ולכאור' יש לדייק כן גם מדברי הראב"ד דאף בקבלן שרי כה"ג, ודלא כהר"ן. שהרשב"א ובעה"מ הביאו את לשון הראב"ד, וכ"ש אם המלוה ישראל שהלוה לנכרי צריבית שאין ישראל אחר רשאי להיות לו ערב אלא א"כ התנה הנכרי שלא ידחה אותו אלא הערב כ"ו שיה' בידו לפרוע. וכ"כ הרמ"א (ק"ע ס"ז). הרי דסגי בקבלה מו' שיוכל לגבות מן הלווה מחילה, אף שלא התנה עמו

ואם אין לקבלן גובה מהלואה מדר' נתן. ומשמע דאין כלל חוב של הלואה למלוה, וכל התביעה שלו עליו היא רק מדינא דר'נ. אך כבר כתבנו בזה, דאפשר דדין שלוף דון לדין אינו כדון ערב דהנכריס, והרי הוא לווה ומלוה ממנו. ודין ערב דנכרי י"ל דיכול המלוה למצוה את הלואה אם אין לערב, דהלואה חייב למלוה אלא שהתנה למצוה את הערב תחילה. ועי"ש בנזמרים ובקו"ה ח' (ו) ובנתיבות (יד), אם יכול הערב למצוה את הלואה קודם שפרע למלוה, ולהקנות הרי הוא כמלוה רגיל ויכול למצוה כשירצה. ולפי"מ שביאר הנתיבות, נראה דהלואה לא נתחייב כלל למלוה אלא לערב, אך אין זה חוב של לווה אלא חוב לשלם לו מה שיפרע למלוה, וא"כ אין הכרח למש"כ דלדעת העטור הוא הלואה חייב למלוה. ומיהו, המקבל מנה כדי להיות אחראי לפרוע חוב של ק"כ, לכא"י הוא ודאי ר"ק, אף שלא עשו כן כדרך הלואה, וי"ע.

והמאירי כתב, לזה מן הגוי נעשה לו ישראל ערב אף זה אסור שהגוי חוזר לערב וכו' ואח"כ בא ישראל ומצוה ללוה כל מה שפרע והרי הוא כנוטל רבית שנתייב הוא זה מישראל כדבריו וכו'. ואח"כ כתב, י"מ באיסור ערבות ישראל לגוי כשלא קבל עליו דין חכמים ליפרע מן הלואה תחלה שהטעם מפני שזה כמי שלוה הערב מן הגוי בשליחותו של ישראל וחזר הוא והלוה אומם המעוה לישראל זה וכו'. ומבואר, דהיי"מ ס"ל כן דהוי כלוה ומלוה, אך פי' ראשון אינו כן. וי"ל דלפי' ראשון אין הוא חשוב כמלוה, ואינו אסור אלא מדרכנו, כיון שהוא נוטל מישראל זה את הרבית שנתייב זה ודו"ק.

ד

כתב בזה"מ בשם הר"י אלברללוי, גרסינן בירושלמי (הנ"ל) תפטר בשערב אוחו מן הגוי, הא כשערב לו מן הגוי לא קאמר שה"י ערב לגוי ברבית עבור ישראל חבירו דההוא אסורא הוא ולא שנקינן ל"י כדגרסינן פרק אהו נשך, אלא פי' שערב לו מן הגוי שהוא עשה ערבות לישראל חבירו עבור הגוי וכיון דישאל דמי' בחר הלואה אילן ולא בחר הערב אשתכח דלא שקיל רבית מן הישראל אלא מן הגוי וכו', ע"כ.

רצ"ע, דהא שפיר איכא למימר דאירי ערב לגוי עבור ישראל, וכגון שקיבל עליו הגוי המלוה לדון בדיני ישראל, דהא בכה"ג שרי. [וראיתי מי שפירש, דהר"י אלברללוי מפרש לסוגין בבעה"ע, דהמלוה ישראל מיירי, ובמלוה נכרי ס"ל דאפי' תנאי לא מהני, ובהפוך מהעטור דס"ל דזהו א"ס כלל תנאי. והא לימא, דהר"י אלברללוי תלה האיסור בזה דגרסינן בפרק א"ג, ולפי' פי' זה הרי לא נזכר דין זה בסוגין כלל. [ומיהו, י"ל דהוא מפרש הא דאמר' אילימא ערב לישראל והא תנא וכו', דר"ל ערב לישראל הלואה מן הגוי, ועי"ו אמרי' דאסור ולא משכ"ל היתר בקיבל עלי'. אך זה תמוה, אף מילף ד"ז ממתיני דמיירי בערב על הלואה האסורה, וי"ע]. ועוד, דמשמע מדבריו דמלוה ישראל א"ס קבלה כלל, [ולא כמש"כ בזה"מ דלא משתרי אלא כשקבל], דמלוה זה נוהג בדיני ישראל שאינו נפרע מן המלוה תחילה, וכדעת התוס'. וא"כ ע"כ דסוגין איירי במלוה נכרי, ומהני ב"י קבלה לדון בדיני ישראל, ודו"ק.

ראולי י"ל בזה, דבעה"מ הביא לדברי הר"י לפשוט מהם ספק דיד', אם מותר להיות ערב בהלואה שהריבית מתווספת בכל חדש, או שמא לא הותר אלא במלוה

ישראל הוא דפרע הקרן והרבית מישראל ואשתכח דישאל שקיל רבית אצל בדינו עיקר האחריות על הלואה ולא אסרה תורה אלא רבית הבאה מלוה ישראל למלוה ישראל ומש"ה צעין שקבל עליו בדיני ישראל וכו'. עי"ש, שהוא גורם בסוגין דמיירי בנעשה ערב דגוי, ולא ערב לגוי. ועכ"פ מבואר, דס"ל דאיכא דהמלוה הוא נכרי ה"ו היתר גמור, ואפי' איסור דרבנן לימא. ובפשטות משמע, דאפי' בערב שלוף דון שרי, ודו"ק. [ומיהו, משמע דהב"י נסתפק בזה, דאולי בעל העיטור סבור דסתם ערב דנכרי הוא כע"ק דין, ולא כערב שלוף דון, עי' בסוד"ה וכתב בזה"מ, ודו"ק].

רצ"ל, דאף דזה ודאי דערב שלוף דון חשיב כלוה, מ"מ ס"ל להני רבנא דאין הוא חשוב מלוה, ואין חיובו של הלואה לערב מדין לווה אלא שחייב לשלם לו את מה שפרע עבורו למלוה, וכמש"כ בקבלן לדעת הר"ן. והיינו, דערב שלוף דון הוא כע"ק ממנו, ורק קדר הגבי' הוא דאין גובין מן הלואה תחילה אלא מן הערב.

[והרע"א (בלקוטים כאן) תמה, איך חל דין זה דשלוף דון, דע"י קבלת הלואה מהמלוה הוא מתחייב לערב, ובמה נעשו המעוה מעותיו של הערב כדי לדון כמלוה. עי"ש שכתב דאולי באמת אינו רבית מדינא רק חומרא בעלמא, וי"ע שלא הזכיר דברי הב"י והרמ"א, דלכ"י הוא ר"ק, וי"ע. ובעיקר קושייתו י"ל, דנעשה הערב מלוה מדין ע"כ, וכמו בסי' הבא אוח א"י. ומיהו, לדעת הגר"ם אין דין ע"כ בעכו"ס, וי"ע].

והנה הרשב"א כתב, דבערב שלוף דון אין כלל חוב של הלואה למלוה, ואם בא הלואה לפרוע למלוה אין הוא חייב לקבל ממנו הפרעון. ולפי"מ שביארנו בדעת העיטור והרמ"א והב"מ, לכא"י א"א לומר כן, וודאי חשוב הלואה כלוה של המלוה, [בנוסף למה דהערב חשוב כלוה]. שהרי כסף ההלואה אצל הלואה, וע"כ הוא קיבל אוחו או מהמלוה או מהערב, ודו"ק. ולשון בזה"ע, דבדיניהם עיקר האחריות על הערב, משמע ג"כ דיש חיוב על הלואה, רק שצריך הדין הוא על הערב, ודו"ק.

ויש להוכיח כן מדברי הט"ז (סע"ק ב'), דפי' דברי הר"י קרקחא משום דס"ל דלד א' ברבית אינו אסור מה"מ, והכא אין האיסור צדאי דאפשר שהלואה בעמנו יפרע להעבד כוכבים ולא יהי' שום איסור מן לווה לערב, ע"ש. ואם כדברי הרשב"א דהלואה אינו חייב כלל למלוה, א"כ אפי' כשהוא פורע מלוה אין הוא משלם חוב דדי' אלא את חובו של הערב, והרי הוא כפורע ממון לערב שהוא רבית. וע"כ דס"ל להט"ז דיש חוב למלוה על הלואה, ולכן כשהלואה פורע אין כאן תשלום מהלואה לערב כלל אלא את חובו שלו הוא פורע, ודו"ק.

וידא בזה נפ"מ, אם נוכל להקל במקום דאיכא ערב שלוף דון, שהלואה והמלוה ישראלים והערב הוא נכרי. דלדעת הרשב"א שאין שום תביעה למלוה על הלואה, לכא"י יהא מותר בכה"ג, דהערב הנכרי הוא שלוה מהישראל והלוה לישראל האחר. אך לפ"מ שנתבאר בדעת בזה"ע והט"ז, שיש גם תביעה למלוה על הלואה, ה"ו רבית גמורה, ודו"ק. [ובנתי' רבנו חיים הלוי פ"ה מהל' מלוה משמע, דפשיטא ל"י דנכרי שהוא ערב שלוף דון שרי, ורק בע"ק אסור, והוא כדעת הרשב"א, ודו"ק. שו"ר במקור מים חיים שנסתפק בזה, עי"ש].

[ולענין ערב שלוף דון דידן, שנשא ונתן ביד, אי' בשו"ע (קכ"ט י"ט) דאין יכול למצוה אלא את הקבלן

מ"מ חידשו חס' דאין שליחות לישראל לזכות עבור ישראל חצירו מיד נכרי. והרשב"א הסכים עם חידוש זה של חס', והריטב"א חולק, והארכנו בזה במקו"א. אך רש"י לא פי' כן, אלא דהגידון הוא אם הלווה הראשון נעשה שליח של מלוה להלוות לשני, וכמש"כ בד"ה מותר וד"ה ואם העמידו וד"ה בשלמא סיפא, ולא כפי' החס'. ולדבריו תקשי לך כנ"ל, מה יועיל בזה דין שליחות, והרי הממון אינו של המלוה עדיין.

ובקדושין דף ז' ע"א א', הילך מנה והתקדשי לפלוני מקודשת מדין עבד כנעני ע"כ לאו אע"ג דלא קא חסר ולא מידי קא קני נפשי' האי גברא נמי אע"ג דלא קא חסר ולא מידי קא קני לה להאי איתמא. והיינו, דצקנין כסף א"צ שיהא הכסף של הקונה, ויכול אחר ליתן עבורו כסף ושפיר נחשב קנין כסף.

ר"ל דאף לענין הלוואה כן, דיכול ראובן ליתן הכסף שיהא הלווה חייב לשמעון ולא לו, ונחשב הדבר כמו ששמעון נתן כסף ידי'. [ומיהו, דוקא אם ראובן מודיעו ללווה שהוא מתחייב בזה לשמעון, דאלי"כ הוא מתחייב בסתם לראובן. וכמו לענין כסף, דאין המוכר מקנה אלא לבדל הממון, אם לא שהודיעוהו שהקונה הוא אחר. ע"י סי' קפ"ג ס"ג וס"ד לענין מו"מ, וסי' ס' ס"ח לענין הלוואה. והדבר נר"ך דקדוק, דאם נתן המעות ללווה וא"ל שיפרע לפלוני, אין פלוני המלוה מדין ע"כ, אלא הגותן הוא המלוה, והפרעון לפלוני נחשב כפרעון למלוה כמו שקיבל את המעות מדין ערב. וכמש"כ חס' כאן בד"ה מצאו לענין הריבית, ולעיל בדף ג' ע"ב ד"ה לספק אף לענין הקרן, ע"ש. ועי' בחי' הריטב"א כאן].

רא"כ לפי"ז ל"ק קר' הג"ל, דהמעות הן של הלווה הראשון, דמ"מ כיון שהוא נתן אותם עבור המלוה ה"ז כמו שנתן הלווה מעותיו. אלא שק' לאידך גיסא, דא"כ ל"ל לדין שליחות כלל, ואמאי אין המלוה נחשב מלוה ע"י שהלווה נתן המעות עבורו, ואף בלא שליחות.

והנה דרש"י שם בקדושין כתב, הילך מנה והתקדשי לפלוני והוא שלוהו אלא שמקדשה משלו. וכבר הר"ן, והרמב"ם ו"ל כ' צפ' המוכר (פ"ה אישות הכ"ב) כגון שקדשה אותו פלוני ואמר לה הרי את מקודשת לי בזהנא זו הבאה לך בגללי ולפי זה א"צ להעמידה שיהא האומר זה שליח אותו פלוני, ע"כ. והיינו, דלדעת הר"ן א"צ כלל מינוי שליחות כדי שיהא נתינת האחר חשובה מעשה קנין עבור המקדש, וא"צ אלא את דעת המקדש, ולזה מהני שהוא אומר לאשה התקדשי לי וכו'. ולדעת רש"י יש לדון, אם גם הוא סובר כן, ומה שהוצרך לפרש דהגותן הוא שליח המקדש משום דלא העמיד כן שהי' המקדש עצמו מדבר עם האשה. או שהוא חולק, דבדין ע"כ נחשב רק דמהני כסף של אחר, אך לא נחשב דמהני מעשה הנתינה דאחר, ונר"ך ע"ז מינוי שליחות דוקא. ועכ"פ י"ל, דכיון דהמלוה לא הי' מדבר עם הלווה השני, לכן נר"ך כאן שליחות דוקא.

אמנם בני"ד נראה, דבין לרש"י ובין להר"ן א"צ שליחות. לא מיוצא להר"ן, דסגי בזה שאמר המלוה שהוא מלוה בכו"כ, וא"צ שיאמר כן ללווה להדיא או ששלחו יאמר כן. אלא אף לרש"י, הרי בהלואה לכא' אין כלל דין של מעשה קנין, וסגי בזה שהגיע הממון ליד הלווה, ואפי' בלא דין שליחות כלל, ודו"ק.

ומיהו, כבר כתב הרע"א (בלקוטס כאן) דשי' רש"י היא דהלואה נריכה נמי שיהא ע"י שליחות, ואם בא

מלכתחילה ק' בק"ג. וע"ז הביא לדברי הר"י, דפי' הירושלמי הוא ע"כ בכה"ג, שהריבית מתווספת בכל חדש, דלכן ריבית אוחלת בהן. ואפשר דס"ל להר"י, דרק בקצץ מעיקרא ק' בק"ג מהני קבלה, דע"י הקבלה נחשב שהלווה חייב למלוה ק"ג וע"י נחשבה הערב, ונחשיב לפרוע למלוה ק"ג ושהלווה יחזיר לו את אותם ק"ג. אך גריבית המתווספת, אפי' אי קיבל עליו לדון בדיני ישראל לא מהני, דסו"ס בשעת הערבות נחשבה הערב על ק', ונחשיב הלווה לערב רק באותם ק', ועליהם תבא תוספת שערות הימים יתן לו יותר מק', והיינו ריבית, וז"ע.

[ובעצה"ת כתב על דברי הר"י, וההתר הזה יש לו פנים דכיון דלא משמרי שיהא ישראל ערב לגוי שוה מישראל אלא כשקבל אשכנח דהיה שעתא דקא פרע ערב כבר הי' מן הגוי מחייב בכולי ממונא קרנא וריביתא. והיינו, דאם הי' חובו של לווה לערב מתרבה בודאי הי' אסור, דכמו כן מתרבה חובו של ערב למלוה שהוא ישראל, אלא דלא נוקטים דחובו של ערב הוא רק אחר שנתחייב הלווה למלוה, ובסך כל החוב הזה מתחייב הערב, ודו"ק].

סימן מ"ח

מלוה ישראל מעותיו של נכרי

ה"ח 2224067

א

דף ע"א ע"ב, ת"ר מלוה ישראל מעותיו של נכרי מדעת הנכרי אבל לא מדעת ישראל כיצד ישראל שוה מעות מן הנכרי ברבית וביקש להחזירם לו מצאו ישראל אחר ואמר לו תנס לי ואני אעלה לך כדרך שאתה מעלה לו אסור ואם העמידו אצל נכרי מותר וכן נכרי שוה מעות מישראל ברבית וביקש להחזירם לו מצאו ישראל אחר ואמר לו תנס לי ואני אעלה לך כדרך שאתה מעלה לו מותר ואם העמידו אצל ישראל אסור, בשלמא סיפא לחומרא אלא רישא כיון דאין שליחות לנכרי איהו ניהו דקא שקיל מיני' רביתא וכו'.

ריש לעי', מה ענין שליחות לכאן. והרי מעות אלו שביד הלווה ידי' יניהו, ולא זכה בהן המלוה כ"ז שלא באו לידו. וא"כ אפי' אם יש שליחות לנכרי, וכמאן דאחויף להו המלוה דמי, מ"מ לא נתן המלוה ללווה השני מעות שלו אלא מעות של הלווה הראשון, ואמאי נחשב הוא המלוה.

[ולעיל צפ' כ"ג אות א' הביאו דברי הראב"ד בחמים דעים סי' ס"ג, דהיכא דהמעות מזומנים ביד הלווה לפרוע כבר זכה בהם המלוה וידי' יניהו, ע"ש. ואם דין זה אימי' אף בלווה גוי או מלוה גוי, א"כ ל"ק קר' הג"ל. אך ק' לאידך גיסא, דאם המעות של המלוה ל"ל לשליחות, הא אפי' הביאם הקוף לידי לווה השני הרי הוא לווה מן המלוה הזה, וז"ע].

והתוס' בד"ה בשלמא כתבו, דהיכא דהעמידו אצל המלוה הראשון, א"כ זכה הלווה השני במעות עבור המלוה וסובר ולווה אותם ממנו. ואם יש שליחות, שפיר יכול הוא לזכות עבורו במעות, ונסתלק הלווה הראשון, אך אם אין שליחות אין הוא יכול לזכות עבורו ונשארו המעות של הלווה הראשון, ונחשב לווה שני כלוה מן הראשון ולא מן המלוה.

ולפי"ז פי' הסוגיא הוא, אם יש שליחות ללווה השני לזכות עבור המלוה. [ובסיפא דתרווייהו ישראלים,

ומזה מדויק היטב לשון רש"י. דברישא דהמלוה נכרי, פרש"י דאם העמידו אלל המלוה מותר, דשלומו הוא. אלל נסיפא דהמלוה ישראל, פרש"י דאם העמידו אלל המלוה אסור, משום דנכרי שליט ישראל ושלוחו של אדם כמותו. ולמה לא כתב כן ברש"א, דשלומו הוא ושלוחו כמותו. ולהנ"ל י"ל, דברישא הרי כגי להחיר במה שהראשון נפטר מן המלוה, וזה א"צ לדין שלוחו כמותו, וסגי במה שעשה שליחותו כדי להפטר. אך נסיפא דאסור, לא כגי במה שהראשון נפטר מן המלוה, אלל צריך שיהא כאלו המלוה לישראל השני, ולזה צ"ל לדין שלוחו כמותו שלכן נחשב שהוא הלוה לישראל ברבית, ודו"ק. [ומיהו, למש"כ באת' א' לכא' א"צ בזה לדין שליחות, וסגי בדין עבד כנעני, וז"ע].

ומיהו, לפטור הראשון לכא' א"צ כלל לדין שליחות, [ודברי הריטב"א ז"ע]. דהא מדין ערב נחשב שפרע הראשון למלוה, שהרי הוציא ממון על פיו ליתן לשני, וממילא אין המלוה יכול לתבוע אותו שנית. וא"כ זו קו' גדולה על חוס', מאי פריך הש"ס דאין שליחות לנכרי, הא מ"מ נפטר הראשון ושוב אין כאן רבית.

[והגר"ח ביאר בדעת הר"מ, דהיכא דא"ל להלוה לישראל השני נעשה המלוה ערב קביל להלוה זו, ולכן יש איסור נסיפא שהלוה ישראל והע"ק ישראל, [וכדעת רש"י שאוסר ערבות אף בע"ק ולא רק בערב שלוף דוך, ע"י בסי' הקודם]. ולא ידעתי למה נפרש כן, ולא נאמר דהוי פירעון שקיבל המלוה מעותיו מדין ערב, וז"ע. עוד ראיתי בחו"ד (סע"ק ח'), שישאל הב' חסוד שקיבל את המעות מהמלוה מדין ערב, כיון דעל ידו פטר המלוה ללוה הראשון. וז"ע, דלנו צריכים טעם למה אין הלוה מהראשון לשני, אך השני בודאי חייב למלוה הראשון, ודו"ק]. ובאמת הרמב"ן סובר דבהנ"ל ע"ג קרקע והפטר נעשו המעות הפקר, ואין הם מעות דלוה ראשון, ולכן אין כאן רבית מהשני לראשון. ומשמע דאם נשאר המעות של לוה ראשון, אף אם נפטר מן המלוה יש כאן רבית, כיון דהוא המלוה דשני והשני משלם רבית עבור הלוה זו. וכ"כ הרשב"א להדיא, נהי דישאל ראשון אפטר מיני' מיהו וכו' חוזי דישאל נינהו ואי צעי הדר שקיל להו מישאל שני וכו', ואפשר דכ"י הא ר"ק ליכא דלא אסרה חורה אלל רבית הבאה מלוה למלוה איסורא מיהא איכא משום דמחזי כנותן רבית מחמת מעותיו של ישראל, וא"כ כיון דחוזי דישאל נינהו ובמורת הלוה רבית שקלינהו הו"ל כמלוה מעותיו ליתן אגר נטר לאחר דאסור דבר חורה דמחמתי' יהיב וכו'.

וי"ל בדעת חוס', דס"ל דאם נפטר הלוה הראשון מחובו ע"י דין ערב, יהא בזה איסור דרבנן מיהא. וכמש"כ חוס' לענין היכא דא"ל להדיא, מן המעות ליד ישראל שני והפטר, דמ"מ אסור מדרבנן כיון שקיבל המעות מיד ישראל הראשון שהיו המעות עד עתה באחריותו, דנראה כנותן לו רבית. וזה שייך גם כשנפטר הראשון מחובו מדין ערב כנ"ל. ואדרבה, זה הי' פשוט לאיסור, ורק דטו היכא דא"ל להדיא והפטר, דנפטר מחובו מחמת מחילת המלוה להדיא, דבזה הי' מקום להחיר, ודו"ק.

וא"כ י"ל אף בדעת רש"י בדרך זו, דהיכא דנפטר הראשון ע"י דין ערב, יש בזה איסור דרבנן, שבו מעות הישראל מידו ליד ישראל השני. אך אם הי' שליחות לנכרי, והי' נחשב שהנכרי נתן המעות לישראל השני, בזה הי' מועיל מה שנפטר הראשון מהנכרי, ואף מדרבנן לא

ממון המלוה ליד הלוה שלא ע"י שליחות אין זו הלוה שאסור בה רבית. וזה מש"כ רש"י כאן בד"ה אדעתא דידך דישאל, דאם הנכרי מעביר ממון הישראל הראשון ליד השני האיסור הוא רק מפני דיש שליחות לחומר. וזהו מה שהביא הב"י בסי' ק"ס (ד"ה ומיהו לא אסרה חורה) מש"כ בשם רש"י, דמותר להלוות ברבית ע"י שליח דאין שליח לדבר עבירה, דבעי' שיהא חורה שליחות בהלוה וא"כ אין בזה איסור רבית. וא"כ לפי"ז י"ל, דלא כגי בדין ע"כ אלל צעין גם חורה שליחות כדי שהמלוה הראשון יחשב המלוה בהלוה השני. אך לדעת הגמ"י נסוגין שחולק על רש"י, דאפי' אם אין שליחות לעכו"ם מ"מ אסור אם בא ממון הישראל הראשון ליד ישראל השני, וכדעת כל הפוסקים החולקים על ההיתר הנ"ל דרש"י, א"כ מסתבר דמדין עבד כנעני לחודי' נמי נחשב הדבר כהלוה המלוה הראשון, ודו"ק. [ועי' קו"ד סע"ק ח', דאם הנכרי עושה הקציה עם ישראל הב', ה"ז כמי שזיה לעכו"ם לעשות קנין לקנות קרקע דלא קנה. דקציה ההלוה הרי היא כעשיית קנין, וצריך לזה דין שליחות, ודו"ק. ובחי' רע"א לשו"ע חו"מ סי' ק"ז ס"ד כתב, דאפי' בקנין קרקע מהני בעכו"ם, וז"ע].

ובחי' רבנו חיים הלוי פ"ה מהל' מלוה כתב, דדין עבד כנעני הוא ג"כ ציסודו דין שליחות, אף שאינו בפרשת שליחות, ולכן נכרי שנתמעט משליחות ליכא ב"י דין עבד כנעני, ע"ש. [ודלא כמו דפשיטא לי' לרע"א הנ"ל, ולקטוה"ס בסי' קכ"ג סע"ק ה']. ולפי"ז ביאר בסוגיין בפשיטות, דאם הי' שליחות לנכרי היתה ההלוה נחשבת הלוה דמלוה מדין ע"כ, אע"פ שהכסף אינו שלו, ע"ש. אך רש"י הרי לא פי' כן, אלל דבעי' מינו שליחות למעשה הנתינה, ודו"ק.

ב

ובגמ' ח' על הקו' הנ"ל דאין שליחות לנכרי, הכא נמאי עסקינן כגון דאמר הניחם ע"ג קרקע והיפטר. וז"ע מה מהני שנפטר הלוה הראשון, סו"ס המלוה לא זכה במעות, ואיך יעשה הלוה השני לוה של המלוה. והתוס' כתבו בזה, ומשני דא"ל הניחם ע"ג קרקע והפטר והלוה יעלם מע"ג קרקע צייוו הנכרי להחמיצ לו קרן ורבית ואפילו שלא הפקיר ישראל המעות כשנתנם ע"ג קרקע והיו עדיין שלו כשנטלם ישראל שני מ"מ כשפורע לנכרי רבית אינו נשכיל ישראל ראשון שהרי כבר פטרו הנכרי וכו'. והיינו, דאפי' אם הלוה הראשון הוא המלוה דהשני, מ"מ אין הוא מקבל רבית מהלוה, דהלוה משלם לנכרי ולו אין שום תועלת מזה, ולכן אין משלום הריבית נחשב כמשלום עבור הלוה הראשון.

וא"כ י"ל בדעת רש"י, דכל שהלוה הראשון הוא שליח של המלוה ליתן המעות ללוה השני, ממילא הוא נפטר בזה מחובו למלוה. דהנתינה ללוה השני היא במקום פירעון למלוה, וזהו משחמש המלוה בכסף דלוה לזר, ולכן נפטר הלוה הראשון. וכיון שנפטר הראשון, ממילא אין התשלום שמשלם השני חשוב כמשלום עבור הראשון. אלל אם אין שליחות לנכרי, ול"ם שנתן המעות בשליחותו דמלוה, אין הוא נפטר בזה מהמלוה, וממילא כל מה שמשלם השני נחשב כמשלום עבור הראשון. [ובריטב"א ד"ה ופרקינן כתב להדיא, דלטעמא דאין שליחות לגוי אין הישראל הנותן נפטר מן הגוי, ומשמע דאם יש שליחות איהי לי' להפטר מן הגוי, ודו"ק].

ה' נאסר, ודו"ק. [והט"ו (קס"ח ז') באמת מסיים בדין זה, והעיקר בזה דאין שליחות וכו', דאם ה' שליחות לנכרי לא ה' איסור בזה כלל, ודו"ק].

[וברמ"א (קס"ח ג') כתב בזה מילתא ב' היתרים. הא', אם המלוה אמר לישראל הראשון לימנע לשני במורת פקדון. והב', אם הישראל השני עשה ההלוואה עם הנכרי לא עם הישראל הראשון, והנכרי אמר לו לקבל

המעות אלל ישראל הראשון. והיכא דהוא נידון של ר"ק, בודאי דאין מקום להיתרים אלו, דסו"ס המעות הן של ישראל הראשון והוא המלוה. ודין הראשון פי' האחרונים [עש"ך (ח) והגר"א (i)], דמיידי באל"ל תנע לו והפטר, וז"ע שלא הזכיר זאת הרמ"א. ודין השני, ס"ל להב"ח דאפי' בכה"ג הוא אסור, עי"ש. ולמש"נ בדעת רש"י, יש מקום לדון דאף בלא אל"ל והפטר יהא מותר, וז"ע].

החפצה

החפצה

החפצה ברזולוציות מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

דברי שר - איזהו נשך רוזנברג, שריאל בן יצחק יעקב עמוד מס': 120 הודפס ע"י אוצר החכמה